

EGY INTERKULTURÁLIS METODIKA ESÉLYEI MAGYARORSZÁGON

Néhány éve új irányzat figyelhető meg az idegennyelv-oktatás metodikájában: az interkulturális módszer. 1988 nyarán módomban állt Hamburgban egy tanfolyamon megismerkedni ezzel a metodikai rendszerrel. A tanfolyamot a Hamburgi Egyetem Idegen Nyelvi Intézete rendezte, a résztvevők között 20 ország némettanárai kaptak helyet.

A következő oldalakon megpróbálom rövid összefoglalását adni e módszer lényegének, és vitaindító szándékkal szeretnék néhány problémát is felvetni a módszer magyarországi bevezetésével, illetve elterjesztésével kapcsolatban.

Mi az interkulturális metodika?

Igazából semmi újról nincsen szó, a módszer lényege talán minden idegennyelv-tanár előtt ismerősnek fog tűnni. Lényegében arról van szó, hogy az idegennyelv-tanítás nem merülhet ki csupán az idegen nyelv tanításában. A tanulót meg kell ismertetni az adott nyelv kultúrájával, be kell vezetni az adott nyelven élők gondolkodásmódjába, szemléletébe. Ez eddig egyszerűen hangzik. S hiszem, hogy ez pont az, ami minden nyelvtanár célja kell hogy legyen. Mégis számtalan pedagógiai-metodikai kérdést vet fel ennek az egyszerű alapelvnek az értelmezése — és nem csupán az idegennyelv-oktatásban. Meg kell vizsgálni a módszer alkalmazásának lehetőségeit és előnyeit az általános pedagógia, metodika és a személyiségfejlesztés szempontjai szerint is.

Mi az interkulturális metodika célja? A Német Szövetségi Köztársaság Goethe Intézetének egy műhelybeszélgetésről készült dokumentációs anyagában (1) ezt olvashatjuk: "Az idegennyelv-oktatásnak a saját nyelv és kultúra háttérére építve és érintkezve az ismeretlennel a tanuló azon képességét kell fejlesztenie, aminek segítségével módjában áll az ismeretlen és a saját életformákat a maguk különbözőségében megragadni." "Ezáltal az idegennyelv-oktatás is kétirányúvá válik: egyrészt a tanulót meg kell ismertetnie az ismeretlennel, másrészt meg kell tanulnia, hogy hogyan rendszerezze és mutassa be saját magát és saját kultúráját (Találkozás az ismeretlennel a már ismert talaján)." (2)

Ha átgondoljuk ezt a definíciót, illetve célkitűzést, egyértelmű, hogy az interkulturális metodika sokkal nagyobb teret követel az oktatásban, mint amit a nyelvtanítás nyújtani képesek.

Az interkulturális metodika és a kommunikatív nyelvoktatás viszonya

Lám, alighogy a kommunikatív nyelvoktatás teret nyert Magyarországon, máris fel kell ismernünk, hogy nálánál modernebb irányzatok vannak kialakulóban. Mennyiben új tehát az interkulturális metodika a kommunikatívhoz képest?

A kommunikatív nyelvoktatás céljával tűzte, hogy felfedezve azokat az elemeket, amelyek az emberi kommunikációban (beszédben) univerzálisak, ezekre alapozva teremtesse meg a terét az idegen nyelvi kommunikációnak. Erre a legalkalmasabbnak az olyan szituációk bizonyultak, amelyek a hétköznapi életben gyakran fordulnak elő. Például a bevásárlás, az orvos, az iskola témája stb. Az interkulturális metodika szakemberei újragondolták ezeket a szituációkat abból a szempontból, vajon tényleg annyira univerzálisak-e. Tényleg ugyanúgy, ugyanolyan szavakkal vásárolunk be, panaszkodunk az orvosnak, vajon ugyanúgy járunk-e iskolába angolul, németül, japánul vagy magyarul? Bizony nem. Hányszor okoz gondot külföldön járva, hogy nem tudjuk, melyik üzletben kapunk kenyeret, mi a különbség a "butcher" és a "fowler" között, hogy kinek van elsőbbsége az utcán, a gyalogosnak, a biciklistának vagy az autónak! (Hollandiában például a biciklista szent és sérthetetlen, hatalmas buszok is elsőbbséget adnak neki.)

Hasonló gondot okoznak a nyelvi interferenciák is: az azonos eredetű és hasonló alakú szavak eltérő jelentése a különböző nyelvekben. (3) A kommunikatív nyelvoktatás eddigi gyakorlatában ezeket a jelenségeket külön kellett fáradságos munkával a tanulóval elsajátíttatni, s újra és újra el kellett magyarázni, hogy ez általában igaz, de most éppen egy kivételtől van szó. S tudjuk jól, hogy már rögzített tudásanyagot sokkal nehezebb "felülírni", mint eleve helyesen megtanítani. Emellett a nyelvészetben már régóta folyó preskriptív-deskriptív vita szempontjaihoz is kapcsolódik ez a probléma. Belátható, hogy a nyelvtan tanításában nem lehet sem a preskriptív, sem a deskriptív módszernek teljes prioritást adnunk. A nyelvtan sok elemét csak preskriptív módszerrel lehet megtanítani, hiszen különben a tanuló elveszíti áttekintését. Am a beszédképesség fejlesztésénél, a kommunikációra való felkészítésnél egyedül a deskriptív módszer lehet a helyes. Valóban életszerű, hétköznapi környezetben kell bemutatni az egyes problémákat, s ez kitűnő lehetőséget is biztosít arra, hogy a preskriptív módon oktatott nyelvtan további nehézségeit (kivételek, pragmatikai problémák) bemutassuk és rögzítsük.

Az interkulturális metodika tehát kijelenti: hagyjuk el az univerzális szituációkat, ne hivatkozzunk rájuk! Az adott nyelvre szabott szituációkat

kell megtanítani, s az általánosítást hagyjuk meg a tanulónak. Ez egyébként jelentős motivációs erő is lehet, és fejleszti az önálló gondolkodást. Az interkulturális metodika tehát nem mond le a szituációkról, sőt kiemeli azok fontosságát. Mindössze a valóban életszerű szituációkra helyezi a hangsúlyt.

A nemzeti sztereotípiák problémája (4) a legjobb példa arra, hogy ahány nemzet, annyiféle jellemző viselkedésmód, annyiféle gondolkodásmód. Le kell szögeznünk, mondják az interkulturális metodika hívei, hogy egy más nyelv más életmódot is feltételez. A kérdés az, hogy sikerül-e megragadni azokat a kapcsolódási pontokat, amelyek a nyelvet, annak kultúráját, az anyanyelvet és annak kultúráját összekötik.

Mit értünk kultúrán?

Ehhez persze definiálni kell, hogy mit értünk kultúra alatt. Az interkulturális metodika a kultúra definíciójaként a következőket fogadja el: a kultúra szociális formarendszer, amelyben szociális csoportok a felmerülő problémákat megoldják. (5)

Értelmezzük ezt a definíciót! A kultúra tehát semmiképpen nem folklorisztikus fogalom, magába foglalja a modern civilizáció fogalomsíkját is. Problémákról beszél, és itt nem szabad megfélemednünk a hétköznapi szituációról. A hétköznapi a kultúra szerves és lényegi részét képezik, és ez az a rétege a kultúrának, amellyel a nyelvtanuló a legközvetlenebbül találkozik. Ezért a nyelvtanításnak is erre kell koncentrálnia. Továbbá az is világos kell hogy legyen, hogy az ilyen nyelvtanításnak része az országismeret (a legszélesebb értelemben) és maga a nyelvtanítás.

A fentiekből logikusan következik (s ezt az interkulturális metodika célkitűzéseit megfogalmazó két idézet is kimondja), hogy erre a legjobb, sőt egyetlen módszer a komparatiztikus, összehasonlító jellegű oktatás. Ennek értelmében pedig az interkulturális metodika pedagógiai-politikai jellegű módszer, s ennek ma egyre nagyobb felelősségét a nyelvtanárnak vállalnia kell.

Ehhez a komparatiztikus módszerhez elengedhetetlen, hogy a nyelvet tanuló biztosan mozogjon legalább egy nyelv kultúrájában, hiszen tanulni úgy lehet a legjobban, ha már létező alapra építhetünk fel új tudáselemeket. Ez nyilvánvalóan az anyanyelv kultúrája kell hogy legyen. Nagy tehát a feladata a nyelvtanárnak: egyszerre kell képessé tennie a tanulót saját kultúrájának felfedezésére és erre építve arra, hogy egy idegen kultúrában is otthonos legyen.

A nyelvtanár dolga?

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon mindez lehet-e csak a nyelvtanár dolga. Véleményem szerint nem. Az interkulturális metodika következetes alkalmazása az egész tanterv újragondolását feltételezi. Persze ez is képtelenség. Meg kell hát elégednünk azokkal a szerényebb keretekkel, amelyeket a nyelvoktatás biztosít, számolva azzal, hogy egy ilyen metodika szélesebb tájékozottságot, nagyobb felkészültséget és naprakészséget követel alkalmazójától. Továbbá — főként a kezdeti időszakban — számolnunk kell a tanulók idegenkedésével, hiszen e módszer keretében a megszokott, régről ismert nyelvtanulási módszerek kisebb jelentőségűek, s ezt a tanulókkal elfogadtatni nem mindig egyszerű.

Az interkulturális metodika elterjedtsége

Ez a metodika leginkább a Német Szövetségi Köztársaságban elterjedt. Ennek egyik oka a bevándorlók, vendégmunkások, illetve azok gyerekeinek nagy száma. A némettanároknak meg kellett találniuk azt a módszert, amellyel a leghatékonyabban taníthatják egyszerre a nyelvet és annak kultúráját. Az NSZK demográfiai és nemzetiségi összetétele is elengedhetetlenné tett bizonyos szemléletváltozást. Nem utolsósorban az is feladata az iskolának, hogy a német gyerekeket meggyőzze arról, hogy a bevándorlók kultúrája a saját kultúrájukkal egyenrangú és egyenértékű. Ez volt tehát az alapja az interkulturális metodika elterjedésének. Meg kell állapítanunk, hogy ez a metodika különböző kultúrák között semmiféle hierarchikus rendet nem állít fel, hanem minden kultúrát egyenrangúnak tart. (6)

Az NSZK-ban az elméleti munkák után most kezdenek megjelenni az első, e metodika szerint szerkesztett tankönyvek, általában két változatban: egyik változat a németországi némettanítás céljait szolgálja, a másik pedig a külföldi némettanításét. (7) Kísérletek angolszász területen is folynak. Az interkulturális metodika az új tankönyvek és oktatási segédletek egész sorát feltételezi. A tankönyvek átdolgozása vagy újjak írása tetemes összegeket emészt fel és sokáig tart. Ezért a legelterjedtebb a glosszáriumok írása. A glosszáriumok feladata, hogy egy-egy nyelvre specializáltan interkulturális metodikájú segédlettel, külön feladatokkal bővítse ki az általában kommunikatív rendszerrel épülő tankönyveket. Az egyéb segédletek terén a legfontosabb szerepet az autentikus hangfelvételek játsszák. Tekintve, hogy a cél életszerű szituációk bemutatása, ez legkönnyebben hangfelvételekkel lehetsé-

ges. Emellett fontosak a diasorok is, amelyek sokat segítenek a szemléltetésben.

Az interkulturális metodika természetesen számol az oktatási segédletek legújabb generációjával, a számítógépekkel. Itt a lineárisan programozott oktatásnak kisebb szerep jut, nagyobb a jelentősége a fejlettebb módszereknek, pl. az interaktív videónak vagy a bonyolultabb, elágazásos programoknak.

És itthon?

A magyarországi idegennyelv-oktatás sanyarú helyzete közismert. Az általános iskolai és gimnáziumi nyelvtanítás kezelhetetlenül nagy csoportokkal és kevésbé használható tankönyvekkel nyomorított helyzetét csak nehezítik a sokszor igen csábító, de többnyire eredménytelen magánnyelviskolák. A tankönyvkiadás nem képes követni a metodika, illetve a pedagógia tudományának fejlődését. Nem biztos, hogy megoldás a népszerű külföldi tankönyvek magyarországi kiadása. Ezek a tankönyvek egyrészt drágák, másrészt nem a legkorszerűbbek. Az adaptálásra, tehát e tankönyvek átdolgozására történtek már kísérletek, de ez sem hozott átütő sikert. Hasznos lenne tehát egy modern, interkulturális tankönyv megírása vagy a már meglévők ilyen szempontú alapos átdolgozása.

Nálunk a kommunikatív metodika is csupán néhány éve kezd teret nyerni. Ez ugyan szomorú, de talán lehetséges a kommunikatív fázist kihagyva, áttérni az interkulturális módszerre. Nem szabad ugyanakkor megfeledkezni arról, hogy az interkulturális metodika alkalmazása energia- és főleg pénzigényes. Meg kell tehát vizsgálni, hogyan lehetne a módszert a leggazdaságosabban elterjeszteni.

A legfontosabb természetesen a nyelvtanárok meggyőzése a módszer előnyeiről. Erre a legmegfelelőbbnek az alkalmas szakirodalom biztosítása tűnik. Az interkulturális metodika irodalma még nem túlzottan széles. Mindazonáltal helyes lenne néhány útmutató szakmunka lefordítása. (8) A Goethe Intézet kiadásában megjelent munkák természetesen a budapesti kirendeltség könyvtárában is hozzáférhetők. Hasznos lenne továbbá különböző tanfolyamokon megismertetni a tanárokat a módszerrel. Arra kellene ösztönözni őket, hogy saját maguk állítsanak össze egy, az interkulturális metodika követelményeinek megfelelő tanmenetet, vagy ilyen szellemben egészítsék ki a ma használatos tananyagokat.

Azt gondoljuk, hogy az interkulturális metodika elfogadva és alkalmazva a világ kultúrájának egyre nagyobb mértékű egységesülését, ugyanakkor szem

előtt tartva az egyes nemzeti kultúrák megőrzésének fontosságát, korunk nyelvoktatásának hatékony és megfelelő metodikai módszere lehet. Elterjesztése mindenképpen üdvös lenne, és sokat lendíthetne a magyarországi nyelvoktatás helyzetén.

JEGYZETEK

(1) Interkulturelle Kommunikation und Fremdverstehen, Dokumentation eines Werkstattgesprächs des Goethe Instituts München. Herausgegeben von Gerighausen/Seel, Goethe Institut München 1983, p 10 f.

(2) "Im Kontakt mit der fremden und vor dem Hintergrund der eigenen Sprache und Kultur muß Fremdsprachenunterricht die Fähigkeit der Lerner fördern, fremde wie eigene Lebensformen in ihrer Verschiedenartigkeit zu erfassen." "Damit geht auch der Fremdsprachenunterricht von einer Zweigleisigkeit aus: Der Lerner soll einerseits mit Fremden vertraut gemacht werden, andererseits soll er aber auch lernen, sich selbst und seine eigene Kultur zu thematisieren und darzustellen (Auseinandersetzung mit dem Fremden auf der Folie des Vertrauten)."

(3) Pl.: agenda, angolul = napi program, franciául = naptár; subway, britül = aluljáró, amerikaiul = metró.

(4) Itt hadd említsek csak néhány nevet, tekintve, hogy a probléma nem kapcsolódik szorosan a témához. Kántor, Hamilton, Fisk, Adorno és a magyar Hunyady György munkái adnak útmutatást e témában.

(5) Forrássom itt Hans-Jürgen Krumm professzor, a Hamburgi Egyetem Idegen Nyelvi Intézete tanárának előadása, ezért pontos szakirodalommal nem szolgálhatok.

(6) Fontos különbség ez a 30-as években Németországban elterjedt "Kulturkunde" elmélethez képest, amiben sok hasonló vonást találhatunk.

(7) Ilyen például a Deutsch Aktiv Neu c. tankönyv, vagy a Deutsch Hier című; mindkettő a Langenscheidt Kiadó gondozásában jelent meg.

(8) Aspekte einer interkulturellen Didaktik, Dokumentation eines Werkstattgesprächs des Goethe Instituts München. Herausgegeben von Gerighausen/Seel, Goethe Institut München, 1987.; Methodentransfer oder angepasste Unterrichtsformen? Dokumentation eines Werkstattgesprächs des Goethe Instituts München. Herausgegeben von Gerighausen/Seel, Goethe Institut München, 1986.